

יובל שטייניץ - "הקומדיה הממשלתית"

יובל שטייניץ - "הקומדיה הממשלתית", הוצאת ידיעות ספרים, 2025, 328 עמודים

מנהג ידוע במקומותינו הוא שפורשים מתפקידי שררה נוהגים לכתוב ספרים המתארים את חייהם, ובעיקר את פעילותם הציבורית (שנעשתה כמעט תמיד לשם שמיים). המציאות היא שרוב הספרים הללו הם די משמימים. מי מתעניין כיום בוויכוחים ציבוריים עתיקי יומין? או בדם הרע שזורם בין מנהיגי הקואליציה/האופוזיציה לפני שנים רבות?

הספר שלפנינו מפתיע משתי סיבות המשולבות בו. ראשית, הוא קריא, מעניין, וכתוב בהומור רב. אפילו היה כל הכתוב בו דמיון מוחלט, היה כדאי לקוראו, ובוודאי כשהמחבר טוען בנחרצות שהכל אמת לאמיתה. שנית, יש בו תובנות מעמיקות שיכולות להיות משמעותיות לדיונים נוקבים ורלוונטיים בימינו אנו.

הספר מחולק לשלושה שערים לפי התקופות והתפקידים שבהם עסק ד"ר שטייניץ. הראשון עוסק בעיקר בתפקידו בוועדת החוץ והבטחון של הכנסת; השני עוסק בתפקידו כשר האוצר, והשלישי עוסק בתפקידו כשר לעניינים אסטרטגיים (למעשה, הוא תפקד כשר החוץ אך לא בשם זה. זאת



משום שהתפקיד נשאר 'שמור' לאביגדור ליברמן שנאלץ לנטוש את תפקידו עד לסיום משפטו שהתקיים אז). נציין שאין בספר כל התייחסות לשנים שבהן כיהן שטייניץ כשר התשתיות ושר האנרגיה (2015-2021). אולי משום שלכך התייחס כבר בעבר בספר קודם ("הקרוב על הגז" שיצא לאור בשנת 2020).

תובנה ברורה העולה מן הספר קשורה לתפקידים המחולקים לחברי מפלגת השלטון. מטבע הדברים יש הרבה יותר מועמדים ממשרות, והזוכים/ות הם לא רק הטובים והמתאימים. קיים משחק רב של כיפופי ידיים, פשרות בעייתיות, אינטרסים ואיומים, ואיכשהו נבחר מי שנבחר. תפקידו של המנהיג הוא לחלק את השלל במינימום נזק, וגם הוא כפוף לאותה טבעת לחצים. שטייניץ מסביר ביושר כיצד נבחר ליו"ר וועדת החוץ והבטחון של הכנסת בשנת 2003 (ממשלת שרון). לא ניכנס לפרטים אך נסביר כי הגיע לתפקיד כחלופה לתפקיד אחר, וגם זה אחרי שקרא תגר על שרון, שהסכים לכך מחוסר ברירה. במלים פשוטות יותר, כל מי שרוצה תפקיד במערכת הפוליטית, צריך להילחם עליו ולא תמיד בג'נטלמניות אידיאולוגית.

תובנה שנייה היא הקשר לעיתונות ולשלל ערוצי המדיה. מסתבר שפוליטיקה ללא אמצעי תקשורת היא פוליטיקה כושלת. שטייניץ מתאר שוב ושוב כיצד פעל בעקבות תקשורת שביקרה אותו, כיצד התקשורת תיארה את מהלכיו ומדיניותו, וכיצד ניסה להשיג תקשורת אוהדת. לאור דבריו, אי אפשר שלא להיזכר בביטוי 'עשית ולא דיווחת, לא עשית'. נציין ששטייניץ לא חוטא בחטא אי הדיווח. ההיפך הוא, ואף הוא עצמו מודה שלא ניחן בצניעות יתירה. מהספר עולה כי שטייניץ הוא היחיד שזיהה את הכשלים במדיניות הצבאית הישראלית, הוא זה שגרם לצירוף ישראל לארגון ה-OECD, הוא מנע התנגשות חזיתית בסוריה בין ארה"ב לרוסיה, הוא אבי הרעיון של התקציב הדו-שנתי, והוא הושיע את כלכלת ישראל לקראת שנת 2009, ואם שכחנו הישג חשוב כלשהו, עם הקוראים הסליחה.

קיים משחק רב של כיפופי ידיים, פשרות בעייתיות, אינטרסים ואיומים, ואיכשהו נבחר מי שנבחר. תפקידו של המנהיג הוא לחלק את השלל במינימום נזק, וגם הוא כפוף לאותה טבעת לחצים.

אולם התובנה הברורה והחשובה ביותר בכל הספר, היא היחס בין הצבא לדרג הנבחר והמדיני. שטייניץ מתאר שוב ושוב כיצד מפקדי הצבא לדורותיהם התנגדו לכל ביקורת ולכל התערבות של חברי הכנסת ואפילו הממשלה עצמה בתפקודם. בלשונו החדה והסרקסטית של שטייניץ עצמו, הוא מתאר את הגעתו של הרמטכ"ל דאז (שאול מופז) לכנסת באלו המלים:

"הרשו לי לגלות לכם, שמי שלא ראה את הוד-אלופיותו צועד קוממיות במסדרונות הכנסת, כשמשני צדדיו מלווה אותו להקה של קצינים בכירים שנזהרים שלא להקדים אותו אפילו במילימטר - לא ראה מחזה של היררכיה מימיו. אפילו אלכסנדר מוקדון או נפוליאון בונפרטה לא היו מתביישים בפמליה כה מרשימה".

דוגמאות לכך יש לו למכביר. כך למשל באחד האירועים שלח יעלון (שהיה אז הרמטכ"ל) קצין לשיבת וועדת החוץ והבטחון עם פקודה לשתוק! ולא לומר דבר לוועדה. פעמים אחרות הקצינים שנקראו פשוט לא הופיעו בנימוק שהם עוסקים בעניינים 'חשובים' מכדי להטריח את עצמם לכנסת. הייתה פעם שאף איימו במפורש כי אם תקים הכנסת וועדה לבדיקת תפקוד הצבא, הם יפנו לציבור 'ויתלוננו' על הפגיעה בביטחון המדינה (הוועדה הייתה אמורה לבדוק כיצד המודיעין הישראלי לא זיהה שאין לעיראק נשק אטומי, ביולוגי, או כימי). לטענת שטייניץ, אלופי צה"ל לא רק התנגדו לביקורת אלא פעלו ממש כדי לסכל מדיניות של הדרג המדיני. לדוגמא, ניסיון להפוך את חיל הים למערך התקפי ולא רק הגנתי על ידי הצבת טילים על אוניותיו הוכשל בשל בין השאר התנגדות מפקדי חיל האוויר.

במבט לאחור, הרי היום (אמצע שנת 2025) אין אלא להצטער על כך. דומה שהיום כולם מבינים שביקורת ובדיקה ע"י הדרג האזרחי הם הכרחיים גם לצבא וגם לממשלה. ייתכן מאוד כי לו היו מנגנוני ביקורת כאלו נבנים אז, היה מצבנו כעת שונה. זוהי לדעתנו התובנה החשובה ביותר בספר, שמן הראוי שיינתן לה הדיון הציבורי הראוי.

לטענת שטייניץ, אלופי צה"ל לא רק התנגדו לביקורת אלא פעלו ממש כדי לסכל מדיניות של הדרג המדיני.

נעיר לחיוב כי שטייניץ איננו מחסל חשבונות עם מבקריו ומשמיציו משכבר הימים, וכאלו מן הסתם יש לו לא מעט, כמו לכל פוליטיקאי. תיאור יחסיו עם מנהיגי וחברי הליכוד החל משרון ונתניהו ועד דן מרידור ואביגדור ליברמן משעשע ומעורר חיוך. היחיד שאותו הוא תוקף (ואפילו בבוטות) הוא מבקר המדינה בתקופתו (שבינתיים נפטר, כך שניתן היה אולי לדלג עליו).

בנקודה אחת חטא שטייניץ כמו אולי רוב (אם לא כל) כותבי הזיכרונות. אין בספר כל התייחסות לטעויות ו/או משגים שעשה במהלך כהונתו ותפקידיו. לכאורה, הוא פשוט לא כשל מעולם. המילים 'טעיתי' או 'שגיתי' לא מופיעות בספרו, אך היות וזה מנהג המקום, ניתן לסלוח לו על זאת.

לא לגמרי ברור מדוע פרש ד"ר יובל שטייניץ מהפוליטיקה אחרי למעלה מעשרים שנה. יש הטוענים שכוחו בליכוד הדלדל, יש הטוענים שעבר חתול שחור ביחסיו עם נתניהו, ואולי הסיבה הנכונה היא גם הרשמית המוצהרת, אחרי זמן כה רב ביקש הד"ר לנוח בשלווה ולחזור לאקדמיה. מקריאת הספר נראה ששטייניץ לא נתן עדיין גט כריתות לפוליטיקה, אלא משאיר את כל האפשרויות פתוחות. אחרי ככלות הכל, נותרו עוד תפקידים שהוא יכול למלא (נשיא המדינה למשל), ותמיד יוכל לנסות לחזור להנהגה. אולם ברור שעולם הספרות הפוליטית הרוויח מהספר שלפנינו. גם מי שלא אוהב פוליטיקה כלל, ייחנה מקריאתו. מומלץ לכל מי שמתעניין בתהליכי קבלת החלטות במישור הציבורי, ובוודאי לכל מי שמתעניין בפוליטיקה ישראלית או פוליטיקה בכלל.

דומה שהיום כולם מבינים שביקורת ובדיקה ע"י הדרג האזרחי הם הכרחיים גם לצבא וגם לממשלה. ייתכן מאוד כי לו היו מנגנוני ביקורת כאלו נבנים אז, היה מצבנו כעת שונה.